

LINCZENBOLD LEVENTE

Egri Hittudományi Főiskola
Eger, Magyarország
hivatal@eghf.hu

A jogi oktatás kezdetei Egerben: a Foglarianum¹

Abstract: Anyone who examines the history of the city of Eger will inevitably meet the so-called “university idea” which caught fire in the 18th century but only became a reality in the 21st century. Eger not only plays an important role in the political history of the country, but also represents lasting values in its cultural history. One of this, doomed by the past, is its activity on law

¹ Az Egri Érseki Jogakadémia történetével részletesen foglalkozik a 19. század végéig: UDVARDY LÁSZLÓ, *Az egri érseki joglíceum története 1740–1896*, Az Érseki Líceum Könyvnyomdája, Eger, 1898. A jogakadémia történetének áttekintését adja: HALMAY ISTVÁN, *Az egri érseki jogakadémia a jogi felsőoktatás rendszerében a századfordulóig*, in *Az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola tudományos közleményei = Acta Academiae Paedagogicae Agriensis*. Tom. XVIII/5, Eger, 1987, 135–154.; A huszadik századi történettel foglalkozik: SZÉCSKÓ KÁROLY, *Egri egyetemi tervek az 1945 és az 1948 közötti években*, in *A Heves Megyei Levéltár Közleményei* 14. (1996/1.) 191–215.; VERES GÁBOR, *Egy egri tudományos kutatóintézet története, A Magyar Katolikus Jog és Államtudományi Kar Szociográfiai Intézetének kutatásai* (1946–1949), *Az Eszterházy Károly Egyetem tudományos közleményei* (Új sorozat 46. köt.) = *Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Historiae* Tom. XLVI., Eger, 2019, 359–368.; Működését pedagógiai szempontból vizsgálja: BODOSI BÉLA, *Az egri líceumi iskolák*, Líceum Kiadó, Eger 2009, *Az egri érseki jogakadémia*, 98–114. NAGY JÓZSEF, *Az egri jogakadémiai képzés fény- és árnyoldalai*, in *LIBELLI HISTORIAE ACADEMIAE AGRIENSIS* Egri prepa voltam Tanítósorsok 1828–2008. Adatok és adalékok a főiskola történetéhez 2010–2011, Líceum Kiadó Eger, 2012, 85–106. DR. ÁMÁN ILDIKÓ, *A felsőfokú oktatási igazgatás története Magyarországon, különös tekintettel a jogásképzésre. Fejezetek a kolozsvári és a szegedi jogi oktatás köréből*. Doktori (PhD) értekezés, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2019, 76–78.

education which flourished between the 18th and 20th century, however, due to social and political changes, it suffered decline and eventually ceased to exist. The modernization aspirations of the Habsburg Empire, the tensions between national and imperial intentions, the social and political crises, the turning points towards the end of the 19th century, made possible a form of training that, despite political debates, supplied the legal and administrative task required by the state of that era to function. In this study, we explore the essential elements of 209 years, especially the early times, and place them in the historical process. The particular motive of the topic selection was the fact that the intention of the founder has been finally realized: Eger's institution of higher education became a university and will hopefully receive the Catholic denotation one day.

Keywords: law school, Law academy of Eger, Foglarianum, university, Canon law

Aki Eger város múltjának történetét vizsgálja, megkerülhetetlenül találkozik az ún. „egyetemi gondolattal”,² mely a 18. században kapott lánggra, de csak a 21. században válik realitássá. Eger nemcsak az ország politikatörténetében játszik fontos sze-

² A témával kapcsolatban lásd: MÉSZÁROS ISTVÁN, *Egyetemszervezési tervek Egerben 1754–1948*, in Eszterházy Károly emlékezete, Az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola tudományos közleményei = Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Nova Series Tom. XXI, Eger, 1993. 25–42., SZECSKÓ KÁROLY, *Egri egyetemi tervek az 1945 és az 1948 közötti években*, in A Heves Megyei Levéltár Közleményei 14. (1996/1.) 191–215. című tanulmány bevezetőjét. 191–195. Továbbá: SOÓS IMRE, *Az egri egyetem felállításának terve (1754–1777)* in Egri Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei V., Eger, 1967, 303–321., JUSZTINGER JÁNOS, *Az Egri Érseki Joglíceum története (1740–1949)*, in A Pécsi Püspöki Joglyceum emlékezete 1833–1923, Pécs, 2009, 49–64., NAGY JÓZSEF, *Az Egri Jogakadémiai képzés fény- és árnyoldalai*. in NAGY JÓZSEF (szerk.): *Libelli historiae academiae Agriensis*. Adatok és adalékok a főiskola történetéhez 2010–2011. Líceum Kiadó, Eger, 2012. 86., VERÓK ATTILA, *Újabb mérföldkő a távolban felsejlő egri egyetem történeti monográfia felé* (Ismeret és kritika Bartók Béla – Makai János – Nagy Andor: Az egyetemi tervektől az egyetemmé válásig. A Líceumhoz kötődő egri oktatás története című könyvről), in Agria, Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat, Eger, 2020. nyár, 258–264.

repet, hanem annak kultúrtörténetében is maradandó értékeket képvisel. Ennek egyik, a múlt által feledésre ítélt része a jogi oktatási tevékenysége. A közvélemény előtt ez kevéssé ismert, azonban az utóbbi években szakmai körökben érzékelhető érdeklődés mutatkozott az egri püspökség, majd érsekség jogi képzési formája iránt. A 18–20. század között élte virágkorát, és a társadalmi, politikai változásokkal egyben hanyatlását és megszűnését is. A Habsburg Birodalom modernizációs törekvései, a nemzeti és a birodalmi szándék közötti feszültségek, a társadalmi és politikai válságok, fordulatok a 19. század harmadik felében egy olyan képzési formát tettek lehetővé – a politikai viták ellenére –, melyek el tudták látni azt a jogi és közigazgatási feladatot, amit a korszakban az állam működőképessége megkívánt.

A számos joglyceum vagy másként nevezve jogakadémia közül³ az egri intézmény az élvonalhoz tartozott. Kimagasló okta-

³ „A Ratio Educationis megállapította a királyi akadémiák helyét: Győr, Kassa, Nagyszombat, Nagyvárad, Zágráb, amelyek az abszolút hatalom teljes ellenőrzése mellett működtek. A hatalmat a helytartótanács gyakorolta és ekkortól kezdve nevezték őket »akadémiáknak«. Az uralkodó – mivel az országban csak egyetlen egyetemen folyt jogi képzés – az akadémiákon kívánta az állami szolgálatra alkalmas hallgatók képzését megvalósítani, ezért azokat a tárgyakat részesítették előnyben, amelyek az állam, az államszervezet és az ehhez kapcsolódó elméletek elsajátítását segítették elő. Később a Kolozsvári és a Nagyszebeni Jogakadémiák is államivá váltak. [...]

A királyi jogakadémiák mellé a 18. század második felétől felsorakoztak az egyházi jogakadémiák is. Kezdetben a protestáns főiskolákon a bölcsészeti kurzusok mellett szerveztek jogi tanszékeket Pozsonyban (1784), Sárospatakon (1793), Debrecenben (1800), Eperjesen (1815), Kecskeméten (1831), Pápán (1832) és Máramarosszigeten (1836). A katolikus uralkodói rendelkezések folyamánként a reformátusok kiszorultak a jogászképzésből, éppen ezért a líceumaik keretein belül alakították ki a saját jogászképzésüket tanszékek keretében, amelyek az évek folyamán alakultak át akadémiákká. Pontosan meg volt határozva, hogy melyik akadémiát mely vallási felekezet patronálta: az egrit és a pécsit a katolikus, az eperjesit az evangélikus.” <http://www.juris.u-szeged.hu/download.php?docID=91206> (A kutatás ideje: 2021. 01. 29.)

tói karához számos magasan képzett jogi, teológiai szakember tartozott, akik később az ország más egyetemein kaptak katedrát.⁴ Az itt oktató tanárok nimbusza, az érseki intézmény színvonal a város egyik büszkesége lett. Országos hírnű professzorok, teológusok, jogi szaktekintélyek osztották meg tudásukat azokkal az ifjakkal, akik a magyar közigazgatást a világi vagy egyházi szinten kívánták szolgálni, és jelentős hírességek kerültek ki az intézmény falai közül.⁵

Az egri joglyceum történetének egy abszolutista és egy diktatórikus rendszer ad történelmi keretet. E tanulmányban feltárjuk a 209 év lényegei elemeit, különösen a kezdeti időket, s azokat elhelyezzük a történelmi folyamatban. A szempont, ami témaválasztásunkat indokolta, az egri egyházmegyei oktatás – különös tekintettel a jogászképzés egyházi-világi szerepének, hasznosságának, integritásának bemutatása, most, amikor végre megvalósulhatott az alapító szándéka: az egri felsőoktatási intézmény egyetemmé vált.⁶

⁴ Például Huszty István a híres „Huszy-féle” kommentár szerzője, személyéről, vö.: Az Egri Érseki Joglyceum Évkönyve az 1880–81 tanévről, I. évfolyam, Érseki-Lyceumi Könyvnyomda, Eger, 1881, 41., továbbiakban: EÉJÉ, UDVARDY, 29., A Pesten 1745-ben megjelent tankönyvét, a *Jurisprudentia Practica seu commentarius novus in Jus Hungaricum* címűt még a 19. század elején is használták a jogi főiskolákon. vö.: NAGY JÓZSEF, 2012, 86.

⁵ BUJDOSNÉ PAP GYÖRGYI, *Az Egri Érseki Jogakadémia*. In: Petercsák Ti-vadar: Az egri Domus Universitatis és Líceum. Oktatás, tudomány, művészet, 1763–2013. Líceum Kiadó, Eger, 2013, 269.

⁶ Az egyetemi gondolat megvalósulását szépen bemutatja a kezdetektől egészen napjainkig: BARTÓK BÉLA – MAKAI JÁNOS – NAGY ANDOR, *Egyetemi tervektől az egyetemmé válásig. A Líceumhoz kötődő egri oktatás története*, Líceum Kiadó, Eger, 2019.

A kezdetek

Az intézményt 1740. november 27-én alapította Foglár György (1640–1754) egri püspöki helytartó (helynök), szerbiai címzetes püspök, egri kanonok, tapolcai apát, tarcafüi főesperes.⁷ A „Studium Juridicum”⁸ alapításának célja, hogy katolikus vallású nemesi és polgári ifjak a jogi képesítés megszerzésével olyan katolikus világi jogi értelmiséggé váljanak, hogy a hétköznapi jogügyletekben ne szoruljanak rá az ügyvédek segítségére. A korszakban a protestánsok részéről több autodidakta jogász működött – kitanulva a gyakorlati mesterséget egy-egy ügyvédi irodában. Ezt kívánta ellensúlyozni többek között a képzés megindítása, s célja volt a közéletben növelni a katolikus ügyvédek, jogvégzett szakemberek számát, válaszul a protestantizmus kihívásaira.⁹ Továbbá elő kívánta mozdítani az Eger környéki nemesi ifjak képzését, azzal, hogy ne a távolabbi és drága egyetemeken tanuljanak tovább, hanem a megfizethető és közeli püspöki központban, nem melleleg megakadályozva a nemesség „elparlagiasodását”.¹⁰ Nem titkolt szándék volt az sem, hogy a katolikus jogtudó nemesség a vármegyei tisztikarban is sikeresen vehesse fel a küzdelmet a protestánsokkal szemben a megyegyűléseken. Ahogy Udvardy fogalmaz: „meg tudják védeni a katolikus álláspontot a protestáns fél támadásai ellenében”.¹¹ Így az egri jogakadémia képzése, más katolikus egyetemekkel összehasonlítva,

⁷ UDVARDY, 1898, V, „Foglár-intézet” néven nevezi; UDVARDY, 1898, 3., SUGÁR ISTVÁN, *Az egri püspökök története*, SzIT, Bp., 1984, 403., BOROVSKY SAMU, *Heves vármegye*, in Magyarország Vármegyéi és Városai 8., Országos Monográfia Társaság, Bp., 1909, (342–351.), 343.

⁸ Soós, 1967., 305.

⁹ HALMAY, 1987, 135–136.

¹⁰ UDVARDY, 2.

¹¹ Uo.

abból a szempontból is újdonságot hozott, hogy elsősorban nemcsak az egyházi szolgálatra készülöket, hanem a világi értelmiségieket is képezte.¹²

A fenntartói jogokat a püspökség gyakorolta, az ellenőrzést pedig az állam látta el. A vármegyei közgyűlés 1741. április 12-én jóváhagyta,¹³ az országgyűlés a Foglár-féle alapítványról szóló törvényt (1741. évi XLIV. törvénycikk) becikkelyezte, a királynő 1741. október 29-én szentesítette.¹⁴ Működésére 50 000 forintos alapítványt hoz létre, annak csaknem 3000 forintra rúgó kama-

¹² BUJDOSNÉ PAP GYÖRGYI, 2013, 241.

¹³ UDVARDY, 2.

¹⁴ Uo.; 1741. évi XLIV. törvénycikk a Foglár-féle alapítványról.

Méltóságos és főtisztelendő Foglár György ur, választott szerbiai püspök, fejevári prépost, az egri egyház tiszteletreméltó székes káptalanjának olvasó kanonokja, továbbá nagyméltóságú méltóságos és főtisztelendő monyorókeréki gróf Erdődy Gábor egri érsek stb. urnak a lelkiekben helyettese és főügyésze, dicséretes és nem csupán hálás emlékezetre, hanem utánzásra is legméltóbb példával, a közjó iránti szeretetből, a nemes ifjuságnak a hazai jogban való oktatása végett Egerben, a föntebb említett káptalanban letett alapító-levelével, jogi tanfolyamot állított föl.

1. § És ámbár ez intézetnek helyesen és kellőképen s az említett alapítólevél tartalma szerint való kormányzásának gondját Heves vármegyére, a mondott egri káptalanra és föntnevezett püspök gróf urra s annak a püspökségben következő utódaira bizta; legfelsőbb igazgatását pedig a királyi szent felség királyi Curiájának ajánlotta: mégis, hogy a fönt említett püspök urnak ez annyira áldásos szándéka és intézetének, mint előbb mondatott, a királyi Curiára ruházott legfelsőbb igazgatása állandó emlékezetben maradjon, s ez által is a kellő foganatot annál jobban megnyerje, az ország karai és rendei jónak látták a mondott alapítvány ügyét az ország törvényeiben is megemlíteni, s ilyen módon is minden feledésgtől (melyet az idők folyása és viszontagsága magával hozni szokott) megőrizni. [1741. évi XLIV. törvénycikk – 1. oldal – Ezer év törvényei (jogtar.hu)] 2021. január 5.

Magyarország történeti kronológiája II., Akadémiai Kiadó, Bp., 1989, 568.

taival, és további 2000 forintot hagy két seminarista képzésére, valamint könyveit hagyja a jogakadémiára.¹⁵

Az oktatás az 1740/1741-es tanévvel vette kezdetét a Telekesy István által alapított szemináriumban. A diákok a szeminaristákkal egy épületben laktak, a prefektus volt az előljárójuk, de más tanárok oktatták őket. Kezdetben 12, majd később, a 19. század első harmadáig 40 és 80 fő között változott a hallgatók létszáma az internátusban.¹⁶ A legtöbb diák (148 fő) 1905-ben járt az intézménybe.¹⁷

¹⁵ 1754. augusztus 5-én kelt végrendelete, UDVARDY, 12., BODOSI, 2009, 109. és annak lábjegyzete; Lásd még: UDVARDY, 4.

¹⁶ UDVARDY, 3.; HALMAY, 142.

¹⁷ HALMAY, 142.; BUJDOSNÉ PAP GYÖRGYI, 253.; A hallgatók származásával, létszámával kapcsolatban még: HADOBÁS ESZTER, *Az Egri Érseki Jogakadémia vonzaskörzetének vizsgálata az 1870 és 1880 közötti időszakban*, in *PhD-hallgatók III. konferenciája*, 2014. május 16. Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó, Eger, 2015, 154–174. [https://uni-eszterhazy.hu/public/uploads/hadobas-eszter-valsag-a-jogakademiakon-az-egri-intezmeny-peldajan-keresztul_56a728d85c2f9.pdf], 2021. január 5., HADOBÁS ESZTER, *Ösztöndíjas diákok az Egri Érseki Jogakadémián (1880–1890)*, in Iskola, művelődés, társadalom. Az oktatás, nevelés és művelődés társadalomtörténeti látószögei. Rendi társadalom – polgári társadalom 29. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2015. évi, sárospataki konferenciájának tanulmánykötete, Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest, 2017, 205–213, HADOBÁS ESZTER, *Válság a jogakadémiákon, az egri intézmény példáján keresztül*, in Trauma és válság a századfordulón – Történelem, Eszterházy Károly Főiskola Líceum Kiadó, Eger, 2015, 124–139. [https://uni-eszterhazy.hu/public/uploads/hadobas-eszter-valsag-a-jogakademiakon-az-egri-intezmeny-peldajan-keresztul_56a728d85c2f9.pdf], 2021. január 5.

Szabályok és tervek

Foglár György fundátor az alapítólevélben az alábbi szabályokat fektette le:¹⁸

1. szakképzett, példamutató tanár oktassa a hallgatókat,
2. csak egri egyházmegyei, tehetséges nemesi ifjú vehető fel, előnyt élveznek az alapító vérrokonai, a fentiek hiányában ugyancsak egri egyházmegyei konvertita ifjak, az egri konviktus volt diákjai, önköltségen nem nemesi származású ifjak is felvehetők,
3. a felvételi kérelmet az egyházmegyei szeminárium prefektusának kell benyújtani, amiről az egyházmegye püspöke a káptalannal egyetértésben dönt, és a felvettek listáját megküldi az illetékes állami hivatalnak, a Kúriának,
4. a növendék leteszi a hitvallást és az esküt, lojális lesz az egyházhoz, azaz hogy nem fog egyházellenes pereket vállalni, és nem fog egyházi személyeket fölösleges perekkel zaklatni,
5. az ösztöndíjasok, hallgatói jogviszonyuk ideje alatt kötelesek az alapítóért, majd halála után annak leki üdvéért havonta egy szentmisén részt venni, érte halotti zsolozsmát és rózsafüzért végezni és a Szeplőtelenül Fogantatott Szűz Máriához fohászkodni,
6. a tanfolyam kétéves, elméleti és gyakorlati képzésből áll, tanmenetét a Kúria dolgozza ki,
7. a hallgatók tiszteljék a tanárt, rendszeresen látogassák az órákat, legyenek fegyelmezettek és csöndben figyeljenek az órákon, önképzéssel, vitákkal, segítségkéréssel mélyítsék el tudásukat,

¹⁸ UDVARDY, 4–7.

8. a prefektus a hallgatók közül egy intézőt, tanácsadót választ ki magának, aki a kapcsolatot tartja az előjárókkal, és ügyel a házi- és tanulmányi rend betartására,
9. a szabályszegőket büntetés illeti, akik pedig nem képesek a javulásra, azok a püspök és a káptalan döntése értelmében kötelesek elhagyni az intézményt,
10. legyenek példamutató római katolikusok, naponként vegyenek részt a szentmisén, rendszeresen járuljanak szentgyónáshoz, szentáldozáshoz.

Az intézet első igazgatója, Foglár püspök kezdetben a szeminárium égisze alatt képzelte el a jogi oktatást, de később úgy döntött, hogy teljesen függetleníti attól. 1744-ben megvásárolta az elhunyt egri kanonok, Handler György Ignác házát, amelyet kollégiummá alakíttatott,¹⁹ és 1745-ben átadta a jogiskolának és a szemináriumról leválasztandó konviktusnak.²⁰ Az intézet 1754-ben ebbe az épületbe költözött, és *Collegium Juridicumként* (Foglár Intézet²¹) működött tovább.²² Ettől az esztendőől, Barkóczy Ferenc püspök kérésére, a Kúria 1755. február 21-én új szervezeti és fegyelmi szabályzatot és tanulmányi rendet készített a *Collegium Juridicum Foglarianum*²³ számára. Ennek eredményeként egyesült a szeminárium és a jogakadémia, de külön püspöki

¹⁹ BUJDOSNÉ PAP GYÖRGYI, 242–245.

²⁰ UDVARDY, 7., *Az Egri Érseki Joglyceum évkönyve az 1880–81 tanévről, I. évfolyam*, Érsek – Lyceumi Könyvnyomda, Eger, 1881, 42., továbbiakban: EÉJÉ.

²¹ NAGY JÓZSEF, Eger a XVIII. században, in *Eszterházy Károly emlékezete, Az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola tudományos közleményei* = *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Nova Series* Tom. XXI, Eger, 1993. (9–23.), 18.

²² KISS PÉTER, Az egri érseki jogakadémia, in *Az egri érseki Líceum történetéből*, Eger, 2016, 51.

²³ UDVARDY, 14., NAGY, 1993, 18.; 1755. február 15-re datálja a Kúria kiadmányát. SUGÁR, 1984, 412, Foglár-féle jogi iskolának nevezi.

kinevezett vezetővel. A *Foglarianum*ban működött 1774-ig az ugyancsak 1755-ben, Barkóczy püspök által alapított nyomda.²⁴ A püspök át kívánta szervezni az egyházmegyei oktatást. Háromfakultásos felsőoktatási intézményben gondolkodott, ahol jogi, teológiai, bölcséleti (filozófiai) képzést akart megvalósítani. Ehhez 1761-ben egy új „universitas” épületét terveztetette meg Josef Gerllel. Az új épület terveit nemcsak egy új intézmény gondolata²⁵ teremtette meg, hanem a szemináriumi helyhiány és a *Foglarianum* épületének életveszélyes állapota is indokolta.²⁶ Gerl 1761 végén, már Eszterházy Károly püspök elképzeléseinek (könyvtár és csillagászati torony) megfelelően módosította a tervet, amelyet 1762. október 1-re készített el.²⁷ A püspök 1762. október 13-án döntött arról, hogy a születendő új intézmény részét fogja képezni a jogi kar, s így a *Foglarianum*ra jelenlegi formájában nem lesz szükség, pusztán kollégiumként fog funkcionálni: „a jövőben tisztán csak lakótanyája legyen az alapítványi és fizető (Foglár-féle és Telekesy-féle) konviktoroknak, ellenben ne legyen benne többé sem iskola (értsd a tantermeket), sem szállás a jog-

²⁴ SUGÁR, 1984, 415.

²⁵ A hazai oktatástörténeti kutatás tényei arról tanúskodnak, hogy a *publica universitas* gondolata Egerben Barkóczy Ferenc püspöktől ered, akinek 1761-es esztergomi érseki kinevezése és Egerből való távozása felülírta az egyetemi gondolat hosszú távú kibontakoztatását. VERÓK ATTILA, *Az egyetemépítő Eszterházy Károly*, in *Tanulmányok Eszterházy Károly egri püspök szellemi és épített örökségéről*, szerk.: Dinnyés Patrik – Nagy Andor, Líceum Kiadó, Eger, 2020. 83.

²⁶ Uo.; NAGY, 1993, 19. A szerző szerint a jogi iskola továbbra is a helyén maradt volna, azaz nem kapott helyet az új egyemeletes, 60 helyiséggel rendelkező épületben.

²⁷ NAGY, 1993, 19. A témában lásd még: LÖFFLER ERZSÉBET, *Eszterházy Károly püspök és székhelye*, Eger városa, in *Tanulmányok Eszterházy Károly egri püspök szellemi és épített örökségéről*, szerk.: Dinnyés Patrik – Nagy Andor, Líceum Kiadó, Eger, 2020. 177–196, (184–185.)

tanárok számára”.²⁸ Ezen az ülésen közölte Gerl, hogy az épületet bejárva nem lehet más választása a püspöknek, mintsem hogy annak belső udvari szárnyát mielőbb lebontassa vagy átépíttesse, mert életveszélyessé vált. A döntés megszületett az épület felújításával kapcsolatban, ami ugyancsak indokolta a líceum felépítését. 1763. július 25-én kelt levelében Barkóczy Ferenc esztergomi érseknek többek között arról írt, hogy az intézmény „összeomlása minden pillanatban várható”.²⁹ Így került sor az épület átépítésére, „a jogtanárok fizetése fordítottassék az építkezésre, a jogiskola pedig az építkezés tartamára beszüntetessék, kivételével a matematikai előadásoknak”.³⁰ A Szent János püspöki könyvnyomdát, amelyet 1754³¹-ben alapított Barkóczy püspök, a megyeházára vagy más alkalmas helyre kívánták költöztetni. Így a joglíceumot 1762-ben be kellett zárni.³²

Az egyetemalapítás nem sürgető feladat

Az 1763. október 1–16. között Bécsben tartózkodó Eszterházy püspök bemutatta az uralkodónőnek az egyetem Gerl által készített terveit, és kérte annak állami elismerését. Tájékoztatta Mária Teréziát arról, hogy a teológiai, jogi, filozófiai karok mellé az orvosi kart is fel szeretné venni,³³ melynek anyagi fedezetét a Fog-

²⁸ UDVARDY, 25.

²⁹ Soós, 1967, 313. „A többször is javíthatott Foglár-kollégium összedőlés előtt áll: nemrég majdnem rászakadt a matézis és bölcelet hallgatóira és tanáraitra. A püspöki rezidencia helyreállítását egy évnél tovább halasztani nem lehet, mert összeomlása minden pillanatban várható. A székesegyház is nyomorúságos állapotban van.”

³⁰ UDVARDY, 26.

³¹ UDVARDY, 332.

³² 1762. október 13-i ülés döntése, UDVARDY, 26., KISS, 2016, 51.

³³ Soós, 1967, 317., Markóth Ferenc biztatására, SUGÁR, 1984, 440.: Markóth Ferenc 1767. december 12-én adta elő a püspöknek javaslatát a felállítandó orvosi karról. Ennek eredményeként 1769. november 25-én megnyílt

lár-alapítvány adta volna. A növendékek gyakorlatahoz pedig az egri irgalmasrendi kórházat jelölte meg.³⁴ Nem titkolt szándéka ezzel az volt, hogy az ország keleti felében lakók ne Bécsbe, Grazba, Nagyszombatba menjenek egyetemi tanulmányokat folytatni, hanem Egerbe. Szükség van a keleti régióban is egy felsőoktatási központra.³⁵ El szeretne volna érni az uralkodónál, hogy az *Academia Foglariana* tananyaga a magyar, a római és a természetjoggal egészüljön ki. Szerinte a Foglár-alapítvány tőkéje fedezte volna a bővítés eredményeként alkalmazandó új jogtanárok fizetését.³⁶ A kérvényről az udvari kancellárián készült összefoglaló tartalmazta még, hogy a püspök a tanári fizetések, könyvtár, csillagásztorony költségeit nem az udvarra kívánta hárítani, hanem csak azt kérte, hogy az évenként befizetésre kerülő 6000 forint egyházmegyei hozzájárulást az építkezés idejére az uralkodó engedje el, valamint engedélyezze a romos egri vár köveinek felhasználását az építkezéshez, továbbá a tapolcai apátság jövedelmeinek a felhasználását ugyanerre a célra.³⁷ Eszterházy nem kapta meg az engedélyt az uralkodónőtől, sőt az általa 1761-ben a tanulmányi ügyek felelőssévé megtett Barkóczy esztergomi érsek sem támogatta, mivel a központosító udvari törekvéseket szolgálta.³⁸ Helyeselte, hogy anyagi támogatást kap az építendő iskola, amire szükség is van a térségben, de az egyetemalapítás nem sürgető feladat.³⁹ Továbbá az országban egyetlen orvosi fa-

Egerben az első magyar orvosi iskola Egri Orvosi Iskola néven, és 1774-ig működött. NAGY, 1993, 29., 1769. november 25-re datálja a megnyitást, továbbá jegyzi, hogy 1775-től „sebész- és bábaképző intézetként funkcionált”.

³⁴ Soós, 1967, 314.

³⁵ Soós, 1967, 312.

³⁶ Soós, 1967, 314.

³⁷ Soós, 1967, 314.

³⁸ Vö.: Soós, 1967, 312. Ezt a helyzetet Barkóczy és Eszterházy között egyfajta személyes konfliktus is átítatta. Lásd ui.: 313.

³⁹ Soós, 1967, 314.

kultás beindítása konkurenciája lenne a bécsi orvoseképzésnek, s ez ugyancsak nem a központosító udvari szándékot szolgálta volna.⁴⁰ Az állam saját kézen szeretne tudni az egyetemi oktatást és a diplomák kiadását, nem kívánt konkurenciát. Mária Terézia szerint az oktatás ügye politikai ügy, állami feladat.⁴¹ Bécsből hazatérve – a döntés ellenére – a püspök 1763-tól már új építéssel, Fellner Jakabbal folytatta a líceum építését.⁴² Mivel a szeminaristák létszáma növekedésnek indult, és helyhiány lépett fel a szemináriumban, Eszterházy Károly püspök 1763-ban a Telekesy István püspök által 1709-ben alapított nemesi konviktust összevonta a jogakadémiával, és az ifjakat a jogakadémiának helyet adó *Foglár-intézetbe* költöztette.⁴³ Az akadémiai tanárok és két hallgató lakhatott az épületben a konviktus fiataljai mellett, ugyanis több ifjú ellátására nem volt keret, a pénzek egy részét pedig az átépítésre fordították. A jogi, filozófiai és időnként a teológiai előadásokat ugyancsak itt tartották meg. Ebben a helyzetben érte az intézményt az 1762–1763-as tanév elhalasztása.

⁴⁰ Soós, 1967, 315.

⁴¹ Vö.: HÓMAN BÁLINT – SZEKFŰ GYULA, *magyar történet I–V.*, IV., Királyi Egyetemi Nyomda, Bp., 1935, 529–530.: „a közoktatásügy a magyar király felségjogai közé tartozik”.

A Habsburg tanügyi reformokkal kapcsolatban lásd: IFJ. BARTA JÁNOS, *A tizennyolcadik század története*, in Magyar Századok, Bp., 2000, Pannonica Kiadó, vonatkozó fejezetei, IFJ. BARTA JÁNOS, *Mária Terézia*, Gondolat, Bp., 1988, 206., IFJ. BARTA JÁNOS, *A nevezetes tollvonás*, Akadémiai Kiadó, Bp., 1978, vonatkozó részek, HÓMAN BÁLINT – SZEKFŰ GYULA, *magyar történet I–V.*, IV., Királyi Egyetemi Nyomda, Bp., 1935, 386., 396–398., 526–534., 623., KOSÁRY DOMOKOS, 3. *Oktatásügy*, in Magyarország története 1686–1790/I., Akadémiai Kiadó, Bp., 1989, 792–803.

⁴² Soós, 1967., 315. A Gerllel való szakítás körülményeinek részleteiről ugyanitt olvashatunk: 312., 315–316.

⁴³ UDVARDY, 22.

A bezárást és helyreállítást követően 1766-tól indulhatott meg újra a jogi oktatás.⁴⁴

1774. november 8-tól a *Foglarianum* csak szálláshelyként funkcionált, mivel ekkor foglalta el az új líceum toronyrészi tantermeit 400 hallgató.⁴⁵

A képzés formája, rendje

1755-től az alábbi rendelkezések léptek érvénybe a joglíceumban. Az intézetet egyesítették a szemináriummal, de külön igazgatás alá került. Élén a püspök által a káptalan tagjaiból kinevezett igazgató állt. Az igazgató egy személyben irányította az oktatási és a gazdasági ügyeket. A háromfős tanári kart ugyancsak a püspök nevezi ki, amely két jogtanárból, valamint egy történelmet és matematikát tanító tanárból állt.⁴⁶ A Kúria új szabályzata előírta, hogy a jogi oktatás mellett a történelem és számтан mellé az építészet, geometria, földrajz, mennyiségtan tantárgyakat fel kell venni a kétéves képzési rendbe.⁴⁷ A jogra jelentkező hallgatóknak ekkor még nem kellett bölcseleti (filozófiai) tanulmányokat folytatniuk.⁴⁸

Az intézménybe katolikus vallású nemesi származású ifjak kerülhettek be. Nem bentlakó diáknak, ún. „nyilvános hallgató”-nak polgári származású ifjak is felvételt nyerhettek, ha alkalmasnak találták őket. A tanév november 5-én, Szent Imre napján kezdődött, ünnepélyes tanévnyitó szentmisével. Az első két hétben zajlott le a felvételi eljárás. A felvett hallgatók névsorát az igazgató a Kúriának küldte meg.

⁴⁴ UDVARDY, 36., KISS, 2016, 51.

⁴⁵ Soós, 1967, 316.

⁴⁶ UDVARDY, 14., SUGÁR, 1984, 412.

⁴⁷ UDVARDY, 14., SUGÁR, 1984, 413.

⁴⁸ UDVARDY, 21.

A tanév az első évfolyam számára szeptember 21-én, Szent Máté evangélista ünnepén ért véget, míg a másodévesek számára augusztus 14-én, a Nagyboldogasszony ünnepét megelőző napon.

A tanítás reggel 7³⁰-kor kezdődött. 9 óráig magyar jogot, 9–10 óra között matematikát tanultak. Mivel a vallási, erkölcsi és katolikus nevelésre nagy gondot fordítottak, naponta kellett a tesületnek és a diákoknak átvonulni a székesegyházba a 10 órai szentmisére.⁴⁹ Az iskola délutáni napirendje az alábbiak szerint folyt: 14–15 óra között magyar jogot, majd 15–16 óra között történelmet tanultak.⁵⁰ Havonta tartottak fiktív és valódi jogügyek alapján gyakorlatokat, melyek során előadták a peres eljárás minden részletét, annak rendje és módja szerint a szerepek kiosztásával.⁵¹ A keddi és szombati pergyakorlatok alkalmával minden hallgató az ügy minden szereplőjének szemszögéből meg kellett hogy ismerje a jogesetet. Húsvét után már az I. évesek is részt vettek ezeken a gyakorlatokon: „[...] az iskolában magyarázással, ismétléssel, kikérdezéssel, vitatkozással s ítélkezéssel, otthon pedig periratkészítéssel és a másnapi ismétlésre való készüléssel voltak elfoglalva a tanulók”.⁵² Minden tanévben húsvét után rendezték meg a nyilvános vizsgákat az igazgató és a meghívott vendégek jelenlétében. A viták és gyakorlati vizsgák idejét az igazgató szabta meg, amit a Kúria hagyott jóvá. A két év elteltével

⁴⁹ UDVARDY, 15.

⁵⁰ UDVARDY, 17.: „Délelőtt 8-9 a Huszty-féle kommentárból folyt a magyarázat; 9-9^{1/2} abból amit imént magyarázott: egzaminált a tanár. 9^{1/2}-kor a székesegyházba vonult a tanuló ifjúság, misét hallgatni. Délután 2-3, s néha tovább is, ismét a Huszty-féle kommentár magyarázata, majd egzaminálás 4-ig, amikor aztán kiki haza ment, s megtanulta az az-nap hallottakat, magában vagy iskolatársa társaságában.”

⁵¹ UDVARDY, 20.

⁵² UDVARDY, 20.

bizonyítványt kapott hallgató képesítést szerzett, hogy ügyvédi, bírói hivatalokban, bíróságokon vállalhasson munkát.

Vasárnap és ünnepnap, valamint kedden és csütörtökön nem volt tanítás, hacsak egy ünnep nem épp ezen napok valamelyikére esett.⁵³ A tavaszi szünet nagycsütörtöktől fehérvasárnapig⁵⁴ tartott, és a majálisra három napot adtak.

Ünnepek alkalmával a prédikációt a székesegyházban, vasárnaponként a kollégiumban hallgatták egy kanonok előadásában. Havonként és a nagy ünnepek alkalmával kötelező jelleggel kellett szentgyónáshoz járulniuk. A gyónást igazoló ún. „gyónócédulát” köteles volt mindenki bemutatni az igazgatónak.⁵⁵ A házirend tiltotta a tanárok és egymás iránt tanúsított tiszteletlen beszédet és viselkedést. Megkövetelték az engedelmességet és a tiszteletet az előljárókkal és egymással szemben. Aki háromszor igazolatlanul késett, kizárták az iskolából.⁵⁶ November 5. és április 24. (Szent György napja) között este 9 óráig, április 24-től november 5-ig 10 óráig volt kimenőidő.⁵⁷ Aki kimaradt, azt elzárással büntették.⁵⁸ Az intézményben tilos volt fegyvert tartani.⁵⁹ A hallgatók közül két tisztségviselőt választottak. Az „ügyész” feladata a rendszeres előadás-látogatások ellenőrzése, a „kurátor” feladata pedig a katalógus ellenőrzése volt, s esetenként a hamis kézjegyek beírásának jelentése az ügyésznek, valamint szomba-

⁵³ UDVARDY, 19.

⁵⁴ Húsvét utáni első vasárnap (irgalmasság vasárnapja 2000. április 30. óta).

⁵⁵ UDVARDY, 15.

⁵⁶ UDVARDY, 20.

⁵⁷ UDVARDY, 16.: tiltották a kocsmázást, verekedést, botrányokozást, károkozást, tartózkodjanak a dohányzástól, minden kihívó magatartástól, „ami a jó erkölcsökkel merőben ellenkezik”. A fegyelmi bizottság tagjai voltak: az igazgató, a két jogtanár, két küldött a vármegyei hivatalnokok közül.

⁵⁸ UDVARDY, 20., carcer, camerlik.

⁵⁹ UDVARDY, 16.: kivéve a díszkardot, de azt is elkobozták, ha valaki használni merte.

tonként jogi iratminták diktálása a hallgatók számára.⁶⁰ A hónap végén tartották a tudományos vitát, melyre nyolc hallgatót jelölt ki a tanár. Négy fő elkészítette a vitapontokat, ugyancsak négy pedig az ellenvetéseket. Négy napon keresztül napi egy-egy pár vitatkozott egymással, 8 órától, 9³⁰-ig, 45-45 perc keretei között, a témával kapcsolatban. Ezeken a napokon csak a délutáni előadások voltak megtartva. A tanár a vita eredményéről minden esetben tájékoztatta Foglár Györgyöt.

Negyedévente általános vizsgát tartottak, melynek időpontját a fundátor határozta meg, aki személyesen jelent meg minden alkalommal. Az I. éves hallgatók tulajdonképpen modellezték a jogi eseteket és folyamatokat, megszemélyesítve a magyar igazságszolgáltatás grádicsait (megyei, kerületi, királyi, hétszemélyes tábla), tisztviselőit, s így adták elő tudásukat.⁶¹ A II. évfolyamon is így folyt, annyi kiegészítéssel, hogy szombaton délelőttönként aritmetikai gyakorlat volt, délután pedig peres ügyek megvitatása. Ennek során kérdezte ki a tanár a hallgatókat, majd azok pedig referáltak neki, azaz gyakorlatorientált vizsgáztatás folyt.⁶² 1773-tól Eszterházy püspök a joghallgatók számára kötelezővé tette a rajziskola-látogatást, ami 1778-ig tartott.⁶³ A szabályzat 1767-ig volt érvényben, ugyanis az 1762–1766 közötti felújítást követően a püspök 1767. február 2-án módosította.⁶⁴ A székesegyház helyett az újonnan épült házi kápolnában kellett hétköznaponként szentmisét hallgatniuk a növendékeknek, vasárnap és ünnepnapokon a püspök rendelte ki a hitszónokot a hallgatók részére, nem a káptalan.

⁶⁰ UDVARDY, 18.: a mulasztókat 100 fillér bírság sújtotta, UDVARDY, 20.: a későket 10 dénár.

⁶¹ UDVARDY, 18.

⁶² UDVARDY, 19.

⁶³ UDVARDY, 48–49., SUGÁR, 1984., 440.

⁶⁴ UDVARDY, 17., 38.

A szülők távolléte miatt az igazgató engedélyéhez kötötte a kölcsön, zálog, vásárlási ügyek intézését, valamint az ellátásról és szállásról szóló szerződés aláírását.⁶⁵ A szabályzat 1768. február 17-én újra módosításra került. Oka egy verekedés a joghallgatók és a helyi mészároslegények között, farsang idején.⁶⁶ Megtiltották a kardviselést, csak sétapálcát tarthattak maguknál a hallgatók, csak két fő mehetett együtt a kimenő alkalmával, akik kocsmáztak, pénzre játszottak, zaklatták a város lakóit vagy garázdaságot követtek el, azoknak el kellett hagyniuk az intézetet. Aki háromszor igazolatlanul előadást mulasztott vagy megsértette az igazgatót, tanárokat, esetleg káromkodott, szintén távoznia kellett. A szabályzat felhívja továbbá mindenki figyelmét arra, hogy ha nemes ifjnak van fenntartva az intézmény, akkor viselkedjenek úgy, mint egy igazi nemeshez illik.⁶⁷ A szabályzat szigorításáról a püspök értesítette a városi magiszteriumot, s kérte, hogy működjön együtt, védjék meg a diákokat, ha bántanák őket, de jelentsék is fel őket, ha garázdálkodtak. „Különösen... kívánjuk a' mészárosokat s legényeiket arra megemlékeztetni, úgymond, hogy a' juristák emberek és nem barmok, azért kutyaikat valakire uszítani ne merészeljék, különben hitessék el magokkal, hogy kegyetlenebb büntetéssel mind emberségre tanítják.”⁶⁸ A kimenőidőben létezhetett egy olyan kedvtelése az ifjnak a kávéházban, ami ugyancsak bosszantotta a püspököt, mert úgy rendelkezik róla, hogy a „birbics-játékot” azonnal kobozza el és

⁶⁵ UDVARDY, 39.

⁶⁶ UDVARDY, 39.

⁶⁷ UDVARDY, 40.

⁶⁸ UDVARDY, 40.

vigye az udvarba.⁶⁹ 1768. október 22-től szigorították a felvételre jelentkezők feltételeit.⁷⁰

1768. november 10-től úgy rendelkezik a püspök, hogy a jogázhallgatók alacsony létszáma miatt a két kisebb termet vegyék igénybe az oktatásra, mivel ezeket a termeket könnyebb lesz fűteni, ha pedig ragaszkodnának a korábbi termekhez, akkor gyűjtsék össze a tűzifa árát, a püspök pedig majd gondoskodik a kályhák beállításáról.⁷¹ A módosítás új órarendet vezetett be az alábbiak szerint: délelőtt 8–9 óra között az I. éves jog- és filozófiahallgatók matematikát tanultak. 9–10 óra között jogi óra, 10 órától szentmise volt. Délután 2–3 óra között jogi előadások, 3–4 óra között matematikaórák voltak a II. éves filozófusok és jogászok számára. Lehetőség nyílt, hogy az I. és II. éves jogászok matematika helyett *kánonjogot* hallgathassanak ettől az évtől (1768).⁷² A hetvenes évek elején nyilvánvalóvá váltak azok a negatív fegyelmi és tanulmányi jelenségek, melyek megoldására újabb rendeletmódosításokat eszközölt a püspök.⁷³ Az intézmény történetében újabb fejezetet nyitott az 1777-es Ratio Educationis, amely további kutatás tárgyát képezi.

⁶⁹ UDVARDY, 40. 1768. július 7-én újra történt egy „kriminalitássá fajúlt kihágás”, melynek a vége vármegyei törvényszéki per s az a szigorítás, hogy ha joghallgatót este 10 óra után botrányos viselkedésen érnek, vigyék őket a városházára elzárás alá, és csak reggel adják át az iskolaigazgatónak. A *birbics* a tekéhez hasonló játék, kis tekebábukat pörgettyűvel kell ledönteni.

⁷⁰ Bővebben: UDVARDY, 41.

⁷¹ UDVARDY, 41.

⁷² UDVARDY, 42., A kánonjogi könyvtárral kapcsolatos kutatásokról bővebben: KISS GÁBOR, *Az egri Főegyházmegyei Könyvtár egyházi állományának vizsgálata a könyvtár alapításától 1899-ig*, in Tanulmányok Eszterházy Károly egri püspök szellemi és épített örökségéről, szerk.: Diny-nyes Patrik – Nagy Andor, Líceum Kiadó, Eger, 2020. 113–126.

⁷³ Vö.: UDVARDY, 50–55.